

g8.nsf/4681a749b12257b3432569ea003614e4/bd02e48bfa51cb69c32573460048b375/\$FILE/09_Доклад%20по%20антикоррупционным%20обязательствам.doc

29. Criminal Code of the French Republic (Кримінальний кодекс Республіки Франція). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

30. Codice Penale Repubblica Italiana (Кримінальний кодекс Республіки Італія). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libri.freenfo.net/D/D000040.html>

31. Уголовный кодекс Испании 1995 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923>

32. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 № 2341-III (станом на 17.01.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>

Надійшла до редакції 28.09.2012

І.Я. Кулик

здобувач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІДЕРА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ЗЛОЧИННОГО УГРУПОВАННЯ

Досліджено криміналістичну характеристику лідера транснаціонального злочинного угруповання. Розглянуто наукові підходи до визначення поняття лідера кримінального угруповання, визначено його криміналістичні ознаки та функції.

Ключові слова: криміналістична характеристика, організоване злочинне угруповання, транснаціональна злочинність, лідер.

Исследована криминалистическая характеристика лидера транснациональной преступной группировки. Рассмотрены научные подходы к определению понятия лидера криминальной группировки, определены ее криминалистические признаки и функции.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, организованная преступная группировка, транснациональная преступность, лидер.

This article is devoted to consideration of actual problem questions of tactical supply of carrying out of confrontation. The author have considered the organizational preparatory actions of carrying out of confrontations with participation of suspected and defendants.

Keywords: criminalistic characteristic, transnational groups, organisation supply, invvstigatory actions, confrontation.

Постановка проблеми. В умовах реформування економічної та політичної систем суспільства та формування правової держави усе більшої актуальності набуває боротьба з транснаціональною злочинністю, яка завдає значної шкоди державі, негативно впливає на стан економіки, дестабілізує фінансово-кредитну систему, ускладнює криміногенну ситуацію. Нині вона стала одним із факторів, що загрожує національній безпеці держави. Концентрація значних матеріальних цінностей в руках

керівників злочинних угруповань зумовлює зростаючий інтерес до їх безпосередньої участі в політичних процесах держави.

Останнім часом злочинність набула міжнародного характеру. Організовані злочинні угруповання все активніше долають кордони, утворюють аналоги транснаціональних компаній, які займаються злочинним бізнесом. Простежується тенденція включення української організованої злочинності у транснаціональні кримінальні структури. Тому кримінальну ситуацію в Україні останнім часом характеризують вкрай негативно. Спостерігається досить стала тенденція до зміни структури та характеру злочинності. Посилюється її організованість, що потребує вжиття невідкладних законодавчих й організаційно-управлінських заходів [1, с. 4].

Розглядаючи транснаціональні злочинні угруповання як суб'єкт злочинної діяльності, слід пам'ятати про те, що кожне злочинне об'єднання складається з окремих індивідів, які володіють певними якостями та ознаками, що характеризують їх в особистісному відношенні. Становище у складі злочинної групи накладає відбиток на поведінку й риси характеру її членів, у яких відображаються усі ознаки організованої групи в цілому. Усе це є основою для визнання члена групи як суб'єкта злочину.

Особливе значення в діяльності кримінального угруповання має його лідер. Наявність лідера групи є суттєвою ознакою та важливим елементом криміналістичної характеристики злочинних угруповань. Лідер є центральною фігурою у злочинному угрупованні. Він згуртовує групу у психологічному розумінні, надає її діяльності єдиного та цілеспрямованого характеру. Особа лідера транснаціонального кримінального угруповання на сьогодні залишається не в повній мірі дослідженою.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вагомий внесок у розробку цієї проблеми зробили відомі вчені-криміналісти: Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.М. Биков, В.О. Глушков, О.І. Гуров, О.М. Джужа, В.Є. Емінов, А.В. Іщенко, Н.С. Карпов, І.П. Козаченко, В.А. Колесник, В.О. Коновалова, П.М. Кубрак, В.І. Куліков, В.С. Кузьмічов, Є.Д. Лук'янчиков, Є.І. Макаренко, Г.А. Матусовський, О.П. Снігер'єв, В.С. Овчинський, К.О. Чаплинський, В.І. Шакур, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інші.

Значущість проведених наукових досліджень безперечна і досить велика, однак детальнішого висвітлення потребують питання криміналістичної характеристики лідера транснаціонального злочинного угруповання із урахуванням сучасних умов сьогодення. Отже, метою цієї статті є висвітлення проблемних питань криміналістичної характеристики лідера транснаціонального злочинного угруповання із урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

Виклад основного матеріалу. Криміналістичне вивчення особи злочинця дає важливу інформацію, яка складає зміст одного з елементів криміналістичної характеристики злочинів. Об'єктивно в злочинному угрупованні виникає потреба в керуванні. Ускладнення злочинної діяльності, прагнення до отримання максимальних злочинних прибутків потребує координації та управління. У злочинній групі поступово з'являється особа,

яка здатна до аналізу ситуації, керування людьми та обізнана з технологією злочинного бізнесу. Аналіз особистісних якостей членів злочинних груп дає можливість спостерігати чітко розмежування на дві категорії: одні здатні до управління, інші схильні до підпорядкування.

Загалом у науковій літературі поняттю лідерства приділяється багато уваги психологами, кримінологами, криміналістами та іншими вченими. Так, у соціальній психології під лідером групи розуміється її член, який спонтанно висувається на роль неофіційного керівника в умовах раптової, специфічної та, як правило, досить значущої ситуації, з метою забезпечення колективної злочинної діяльності для досягнення загальної мети. Це особа, чий авторитет, влада і повноваження визнаються усіма членами групи [2, с. 664].

Висунення лідера відбувається поступово за ступенем розвитку та функціонування злочинного об'єднання. У групах з низьким психологічним розвитком ще немає лідера, але сформувалось ядро з найбільш активних і авторитетних членів. Процес висунення лідера тільки починається, а у разі викриття групи – припиняється. І лише у злочинних групах з високим психологічним розвитком лідер представлений у класичному вигляді. В цих групах лідер проходить шлях від особи, яка володіє схильністю до лідерства та епізодично виявляє ці здібності, до справжнього керівника злочинного угруповання.

Лідер у групі виконує важливі соціально-психологічні функції. Саме завдяки лідеру злочинна група стає згуртованою, її склад стабілізується, відносини формалізуються.

На підставі узагальнення слідчої та оперативно-розшукової практики можна дійти висновків, що до основних функцій, які лідер виконує у процесі функціонування злочинного об'єднання, можна віднести організаційну, інформаційну, ідеологічну, стратегічну і дисциплінарну.

Організаційна функція полягає у тому, що лідер створює та організовує транснаціональне злочинне угруповання, розробляє заходи захисту, керує підготовкою, вчиненням й приховуванням злочинів, що забезпечує тривале функціонування групи, з метою заняття злочинною діяльністю. Відмінною рисою лідера є те, що він володіє глибокими спеціальними знаннями у тій сфері діяльності, на яку направлені інтереси кримінального угруповання, та об'єднує під своїм керівництвом і направляє зусилля осіб з різними характерами, внаслідок чого визнається найбільш небезпечним членом об'єднання. Однак лідери можуть і не володіти спеціальними знаннями у кримінальному бізнесі, при цьому вони, як правило, залучають до своєї діяльності радників і консультантів. Тому сутність організаторської діяльності полягає у створенні таких умов, без яких не може бути забезпечений процес злочинної діяльності, який направлений на підготовку та вчинення злочинів. Інформаційна функція тісно пов'язана із організаторською. Лідер організовує надходження необхідної інформації, аналізує її, а у необхідних випадках передає членам групи. Під час реалізації цієї функції лідер діє за двома напрямками: отримання інформації зовні і збирання відомостей про внутрішнє життя самої групи, що дозволяє лідеру завжди володіти об-

становкою й контролювати дії групи. Тому без надходження нової інформації тривале функціонування групи неможливе.

Так, під час вивчення кримінальних справ було встановлено, що до кримінальної відповідальності притягувалися виконавці – у 78 % випадків від загальної кількості, безпосередньо організатори – у 2 %, інші члени групи – у 10 %.

Розглядаючи ідеологічну функцію, слід зазначити, що лідер може суттєво впливати на морально-психологічний клімат не тільки у злочинному середовищі, але й у суспільстві, демонструючи рівень життя, який недоступний більшості. У такому випадку люди бачать у цьому еталон для наслідування, потрапляючи у систему організованої злочинності, забезпечуючи тим самим її стійкість та відтворюваність. Значна увага лідерами приділяється, по-перше, розповсюдженню відомостей про всемогутність транснаціональних злочинних угруповань. Така інформація за необхідністю підкріплюється акціями терористичного спрямування, що викликає відповідну реакцію у населення. По-друге, одночасно міфологізується діяльність злочинних об'єднань чи окремих фактів щодо їх існування. Стратегічна функція полягає у тому, що злочинні об'єднання функціонують згідно з ідеями та планами лідерів, яким притаманні домінування, цілеспрямованість, стійкість емоцій, що дозволяє зберігати необхідну соціально-психологічну дистанцію з оточуючими, тверезо аналізувати ситуацію, що складається, краще інших бачити можливості групи, прогнозувати імовірні труднощі і на підставі цього приймати певні рішення.

Завдяки дисциплінарній функції лідер формує однотайність поглядів і позицій членів групи, що забезпечує єдність дій у ситуаціях не планованих, раптових, пов'язаних з ризиком та небезпекою. Лідер визначає допустимі межі і норми поведінки у групі, встановлює заборони, за порушення яких застосовує відповідні санкції. З особистістю лідера, його поведінкою й переконаннями звіряють свої поступки інші члени злочинної групи.

Підсумовуючи, слід зазначити, що місце лідера в транснаціональному злочинному угрупованні є визначальним. Лідер знаменує собою авторитарність. Чим більші організаторські функції лідера, тим вищий рівень організованості й згуртованості транснаціонального злочинного об'єднання; функціонування групи є тривалішим, злочинна діяльність більш різноманітною та прибутковою, направленою на різні сфери суспільного життя [1, с. 53].

Оскільки лідер є організатором і керівником усієї злочинної діяльності групи, під час розслідування злочинів та кримінально-правової оцінки злочинної діяльності лідера визначають як організатора групового злочину.

В юридичній літературі справедливо підкреслюється необхідність урахування співвідношення термінів «лідер» та «організатор». Використання цих термінів залежить від того, як розглядається особа лідера та організатора. Якщо злочинна група розглядається з точки зору соціальної психології, то використовується термін «лідер», а з позиції правової оцінки, відповідно до термінології кримінального права, лідер визначається як організатор. У

криміналістичній характеристиці транснаціональних злочинних угруповань, їх структури та суб'єктів терміни «лідер» і «організатор» використовуються відповідно до акценту, що ставиться у дослідженні.

Слід вказати, що діяльність лідера та самої злочинної групи є суспільно небезпечною. Правовою основою ефективної боротьби з організованою злочинністю є норми Кримінального кодексу України, які встановлюють кримінальну відповідальність осіб, що вчинили злочини у складі організованих злочинних груп чи організацій. Зокрема, стаття 255 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність лідерів (організаторів) за створення злочинної організації.

Оцінюючи ступінь суспільної небезпечності і характеризуючи кожного учасника організованої групи, законодавець виділяє організатора як найбільш небезпечного члена групи, який вносить у злочинні дії співучасників стійкість та організованість.

На думку П.І. Гришаєва і Г.А. Крігера, організаторами є особи, які створили та керували злочинним об'єднанням або керували підготовкою чи вчиненням певних злочинів [3, с. 131].

Слід зазначити, що у цьому визначенні вчені акцентують увагу на двох самостійних ознаках організаторської діяльності: утворенні та керівництві злочинним об'єднанням та організації та керівництві окремими злочинами. Отже, однією з ознак є організація та безпосереднє управління злочинними діями, а другою – загальне керівництво злочинним об'єднанням.

На думку А.М. Царегородцева, під організатором злочинного угруповання слід розуміти особу, яка організувала, очолювала чи керувала злочинним об'єднанням або організувала конкретний злочин чи керувала його вчиненням. Вчений вказує на необхідність розмежування організаторів злочинного об'єднання та організаторів конкретних злочинів у формулюванні загального поняття організатора [4, с. 15]. Це зумовлюється тим, що умови відповідальності членів злочинного об'єднання суттєво відрізняються і не можуть прирівнюватися до умов відповідальності співучасників інших форм співучасті.

Що ж до законодавчого визначення організатора злочинного об'єднання, то відповідно до пункту 3 статті 27 КК України, організатором є особа, яка організувала вчинення злочину (злочинів) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу (злочинну організацію) або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховання злочинної діяльності організованої групи (злочинної організації).

Отже, аналізуючи статтю 27 Кримінального кодексу України, можна виділити шість видів діяльності, які притаманні особі організатора та характеризують її: організація вчинення злочину (злочинів); керування підготовкою злочину (злочинів) або його (їх) вчиненням; утворення організованої групи чи злочинної організації; керування організованою групою чи злочинною організацією; забезпечення фінансування злочинної діяльності організованого угруповання; організація приховування злочинної діяльності.

Необхідно зазначити, що особи, які створили та організували транснаціональне злочинне угруповання, не завжди можуть залишатися його керівниками. У процесі функціонування група постійно розвивається, у середині групи відбуваються складні психологічні процеси, які іноді призводять до конфліктів.

Зважаючи на це, організатор, який створив угруповання, у такій боротьбі може поступитися лідерством іншому члену злочинної групи. У такому випадку керівництво перейде до іншої особи, що супроводжується жорсткою боротьбою за сфери впливу. Іноді це доходить до «розборів», навіть до розколу угруповання.

На сьогодні серед лідерів транснаціональних кримінальних угруповань простежується прагнення до переходу на інший рівень діяльності, до легалізації прибутків, бажання отримати владу й офіційне визнання. Злочинний капітал легалізується лідерами через створені ними приватні підприємства, корпорації, концерни, страхові компанії та комерційні банки. У свою чергу, легалізація злочинного капіталу надала лідерам злочинних груп можливість відкрито брати участь у громадському житті, діяльності державних установ та організацій, фінансуванні ряду соціальних програм, у тому числі виборів до органів влади. З метою розширення сфер впливу лідери намагаються встановити зв'язки з чиновниками органів державної влади та управління, аж до вищих її ешелонів.

Лідери кримінального світу приступили не тільки до активного формування фінансово-економічних умов для перехоплення політичної ініціативи, а й створення життєспроможних пропагандистських інститутів, що можуть ініціювати нову громадсько-політичну силу промафіозного напрямку, спираючись на молодіжні й комерційні організації, з перспективою формування депутатського лобі і приходу до влади [5, с. 156].

У сучасних умовах, у період передвиборної кампанії, користуючись соціальною і політичною кризою, члени злочинних угруповань переорієнтували свою діяльність на економічну, і у першу чергу – на її пріоритетні напрями: фінансово-кредитну систему, зовнішньоекономічну діяльність, паливно-енергетичний комплекс, сфери приватизації та електроенергетики та ін.

Тому, на думку К.О. Чаплинського, національні українські особливості організованої злочинності певною мірою характеризуються тим, що її представники намагаються підмінити собою систему державних органів. У низці регіонів все чіткіше простежується прагнення її лідерів увійти в законодавчу, судову та виконавчу влади. Існує небезпека підміни державних службовців лідерами злочинних угруповань. Корупція в органах влади створює передумови успішності цього процесу [1, с. 84].

Висновки. Підводячи підсумок, можна зазначити, що найбільш небезпечним учасником транснаціональних злочинних угруповань є лідер, хоча і участь інших членів таких об'єднань – досить значуща. Роль лідера полягає в консолідації усіх сил і здійсненні єдиного керівництва, причому рядові члени груп іноді не знають свого лідера. Саме в цьому і полягає висока ступінь відновлення та тривалого існування транснаціональних організованих злочинних угруповань. Зважаючи на це, слідчим необхідно

встановлювати відносини між членами транснаціонального злочинного угруповання. Особливий інтерес викликають факти, що свідчать про наявність конфліктів та протиріч між лідером та членами групи. Вказані обставини дозволяють прогнозувати можливі складнощі під час розслідування і планувати найбільш оптимальну лінію його проведення. Зокрема, можна усунути протидію слідству, використовуючи існуючі конфлікти й протиріччя у групах, виявити лідера і тих осіб, які недавно увійшли до складу групи, та використовувати цю обставину під час розслідування. Зусилля слідчого щодо виявлення лідера злочинного угруповання повинні бути прийняті як можна раніше – вже під час першочергових слідчих дій.

Бібліографічні посилання

1. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монографія / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ, 2010.
2. Немов Р. С. Психологія : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: в 3 кн. – 4-е изд. / Р. С. Немов. – М., 2000. – Кн. 1: Общие основы психологии.
3. Гришаев П. И. Соучастие по советскому уголовному праву / П. И. Гришаев, Г. А. Кригер. – М., 1959.
4. Царегородцев А. М. Ответственность организаторов преступлений / А. М. Царегородцев. – Омск, 1978.
5. Шакур В. І. Влада і злочинність / В. І. Шакур. – К., 1997.

Надійшла до редакції 28.09.2012

І.В. Ковтун

начальник штабу

(ГУМВС України в Дніпропетровській області)

УДК 351.7 : 343.98

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ШТАБІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У СФЕРІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Висвітлено та уточнено зміст напрямків інформаційно-аналітичної діяльності штабів органів внутрішніх справ у сфері розслідування кримінальних правопорушень та запропоновано їх нормативне закріплення.

Ключові слова: *інформаційно-аналітична діяльність штабів органів внутрішніх справ, кримінальне правопорушення, розслідування.*

Освещено и уточнено содержание направлений информационно-аналитической деятельности штабов органов внутренних дел в сфере расследования уголовных правонарушений и предложено их нормативное закрепление.

Ключевые слова: *информационно-аналитическая деятельность штабов органов внутренних дел, уголовное правонарушение, расследование.*

The content of direction of internal affairs headquarters informational-analytical activity in investigation of criminal offences is determined, and its normative regulation is offered.

Keywords: *internal affairs headquarters informational-analytical activity, criminal offence, investigation.*